

17. Moffet Samuel Hugh, *The Christians of Korea*, (New York: Friendship Press, 1962)
18. Mok Hanjae Yi & Cho-ui: *Korean Tea Classics*, ford.: Taizé-Anthony, Hong Kyeong-Hee & Steven D. Owyong (Szöul: Seoul Selection, 2010)
19. Mungello David, szerk.: *The Chinese Rites Controversy: Its History and Meaning* (Nettetal: Stoyler Verlag, 1994)
20. Nam-Hyuck Jang: *Shamanism in Korean Christianity* (Szöul és Edison, NJ: Jimoondang, 2004)
21. Oak Sung-deuk, „Presbyterian Mission Methods and Policies in Korea 1876-1910” in *Korean Church, God’s Mission, Global Christianity* ed. by Wonsuk Ma and Kyo Seong Ahn (Oxford: Regnum Books International, 2015)
22. Parson Ellen C., *Fifteen Years in Korean Mission*, (New York, The Willet Press, 1927)
23. Pyong-ChHahm oon: „Shamanism and the Korean World-View”, in *Shamanism: The Spirit World of Korea*, szerk. Yu Chai-Shin & R. Guisso (Berkeley, CA: Asian Humanities Press, 1988)
24. Seth Michael J., *A History of Korea: From Antiquity to the Present*, (Langham: Rowman, 2011)
25. Shearer Roy E., „The Evangelistic Missionary’s Role in Church Growth in Korea”. *The International Review of Mission*, 54.10 (1965)
26. Shenk Wilbert R., „Henry Venn’s legacy”. *Occasional Bulletin of Missionary Research*. 1 (2): (1977)
27. Soon-Hwa Sun: „Women, Religion, and Power: A Comparative Study of Shamans and Women Ministers”. PhD disszertáció, Drew University, 1991
28. Taizé-Anthony & Hong Kyeong-Hee: *The Korean Way of Tea: An Introductory Guide* (Szöul: Seoul Selection, 2007)
29. *The Research Foundation of Korean Church History: Inside the Catholic Church of Korea*, angolra ford. Patrick McMullan (Szöul: Research Foundation of Korean Church History, 2010)

## Cs. Molnár János:

### Egy ősi nép mai sanyarú sorsa

Egyszer a múlt század nyolcvanas éveiben, Bagdadban, az akkor mintegy 5 millió lakost számláló nagy mohamedán városban, bementem vasárnap este egy éppen nyitva tartott keresztyén templomba. Akkor már néhány hónapja itt éltem, s igen vegyes benyomásaim voltak a mekkai próféta követőiről. Már a pusztá ténynek is, hogy keresztyén templomot találtam, és nem a lépten-nyomon meglévő mecsetek egyikébe botlottam, rendkívül megörültem. Bent pedig még kellemesebb, mondhatnám megható élményben volt részem: éppen ünnepi istentisztelet volt, amit a keresztyének vasárnap a mohamedán világban rendszerint csak este tarthatnak meg, mert ott az ünnepnap a péntek, így a vasárnap munkanapnak számít. A kellemes és megható meglepetés az volt, hogy itt a templomban az emberek egészen másak voltak, mint azok, akik az utcát megtöltötték. Nem tudom miért, de akkor nékem úgy tűnt, mintha az istentisztelet mindegyik látogatója arcára rá lett volna írva, hogy ő Krisztus követője! Talán még sosem voltam olyan boldog amiatt, hogy én is keresztyén vagyok.

A liturgia szövegét és az emberek sugdolódzó beszédét egyáltalán nem értettem, mert egy nagyon különös, számomra érthetetlen nyelvet beszéltek. Később, amikor már kijöttünk a templomból, arabul szóba elegyedtem velük, s megtudtam, hogy ők az ősi arám nyelv egyik új, az asszírnak nevezett nyelvjárását beszélő nesztóriánus keresztyének. Tehát annak a nyelvnek keleti és újkori dialektusát beszélnek, amit Krisztus Urunk is beszélt. Nagyon kedvesek voltak, készségesen, szeretettel beszélgettek, s engem, a jövőényt előzékeny vendégszeretettel fogadtak. Bevallom, addig igen keveset tudtam róluk. Jószerivel csak annyit, hogy valamikor a negyedik században volt egy Nesztor, vagy Nesztoriosz nevű teológus, aki tagadta, hogy Mária, Krisztus Urunk anyja istenszülő lett volna. Szerinte Mária csak embert szülhetett. Múlóan talán még arra is emlékeztem, hogy

ezért Nesztort, aki talán Konstantinápoly patriarchája volt, valamelyik zsinat elítélte és száműzte. Még arra is emlékeztem, hogy Nesztor tanának követői valahol Palesztinától keletre leltek menedéket, ott telepedtek le és talán még mindig élnek.

Rövid idő alatt azonban, mindjárt ott a helyszínen sok mindent megtudtam róluk. Hamarjában rengetek érdekes, és – sajnos – hátborzongatóan rettenetes dolgot mondtak el magukról. Szinte áradtak belőlük a szörnyűbbnél szörnyűbb történetek. Annyira fantasztikusnak, valószínűtleneknek tunktek, hogy első hallásra el sem akartam hinni. Addig úgy tartottam, hogy én sem vagyok valami szerencsés és üldözéstől mentes nép fia, nekem és nekünk is már volt részünk szenvedésben, nyomorúságban, üldöztetésben, megaláztatásban. Ráadásul, a legjobban magam előtt azt szégyelltem, hogy róluk jószerivel semmit sem tudok. Ez volt az indítéka annak, hogy közelebbről megismerkedjem velük, történelmükkel, sorsukkal. Megtudjam, kik is azok az asszír nesztoriánusok?

Irodalmi kutatásaim és szóbeli érdeklődéseim nyomán fokozatosan oldódott a rejtély, sok-minden kiderült. Az arám nyelvet beszélő nesztoriánusok a legősibb keresztyének soraiba tartoznak. Ismert tény, hogy a keresztyénség Jeruzsálemből a legrégibb időktől fogva keleti irányban is terjedt, hiszen az ApCsel 2,9-ben arról olvasunk, hogy Péter beszédét az első pünkösdi alkalmával hallották *pártusok, médek, elámiták, és azok, akik Mezopotámiában laknak*, és az örömmüzenetet minden biztonnyal el is vitték magukkal otthonaikba. A hagyomány szerint, amit Origenesz és Euszebiosz egyházatyák le is írtak, a keresztyénséget ebben a térségben Tamás apostol terjesztette<sup>1</sup>. A kiküldött hetven apostol közül pedig minden valószínűséggel Addai és Mar ebben a régióban hirdette az evangéliumot<sup>2</sup>. Már a 2. és a 3. századi forrásokból értesülünk arról, hogy az Antiochiától keletre elterülő térségben is vannak keresztyén gyülekezetek, bár akkor itt még semmilyen egyházi szervezet nem működött.

<sup>1</sup> V.ö. Timkó, Imre: Keleti kereszténység, keleti egyházak. Budapest, Szt.István Társulat 1971. 141.p.

<sup>2</sup> U.o.

Több egyháztörténész gondolja úgy, hogy ebben a Rómától távoli régióban a keresztyénség kezdetben sokkal szabadabban terjedhetett, mint a Földközi tenger térségében, mert ide már nem jutottak el az üldözések. Róma keze messze volt. A keresztyénség terjedéséhez szükséges légkör még Parthia bukása (226) után, a Szászánida Birodalom első éveiben is megvolt. Kezdetben egyházjogilag az egész Kelet az Antiochiai Patriarchátus fennhatósága alá tartozott, mégpedig földrajzi fekvése, és rítusa miatt is.

A keleti egyház megszervezése Mar Papa nevéhez fűződik, aki a harmadik és a negyedik század fordulóján a szétszórt gyülekezeteket és misszionárius állomásokat megpróbálta szervezett egyháztestté alakítani. Ebben nagyon fontos szerepet játszott Agai, Kteszifom és Szeleukia püspöke is, aki alá tulajdonképpen Mezopotámia és Perzsia keresztyénei tartoztak.<sup>3</sup>

Tudni kell még azt is, hogy ebbe a térségbe nemcsak maga a keresztyénség jutott el igen korán, hanem a keresztyén műveltség is. Edesszában és Niszibiszben (hívták *Niszbenának* is, arab nevén *Rahhá*, vagy *Niszíbin*) már a 4-5. századtól kezdve színvonalas keresztyén teológiákat találunk, amin nem is nagyon kell csodálkozni, hiszen ezek a híres antiochiai teológia amolyan testvérintézményei voltak. A perzsa uralkodók u.i. nagyon jól ismerhették azt a mondást, mely szerint „*ellenségem ellensége a barátom*”, mert a Bizánci Birodalomból elűzött keresztyén tudósokat rendre befogadták, sőt, számukra még iskolákat is biztosítottak, hogy azok működni tudjanak. Bizonyára azt gondolták, hogy Bizáncnak így tudnak leginkább ártani és bosszúságot szerezni.

Sajnos, a rivalizálás mellett az itteni keresztyének az üldözéseket is elég korán megismerték: II. Sáhpukr (309-379) uralkodása alatt 340 és 379 között a keresztyéneknek kegyetlenül üldöztettek, aminek következtében számuk erősen megcsappant. Még a pogromokat túlélők is tömegesen hagyták el otthonaikat, útjukat kelet felé vették, hogy ott keressenek maguknak nyugalmasabb hazát, hiszen ott még

<sup>3</sup> V.ö. Qanawátí, Dzsordzs Saháta: al-Maszíhja wa-l-hadára al'arabjja. Baghdád 1984. p.12-15.

addig keresztyénüldözés nem volt. A keresztyének üldözése itt csak az 5. század elejére hagyott alább, s ekkor nyílt alkalom arra, hogy hivatalosan is megszervezzék az egyházat.

Antiochia fennhatósága alól elsőként a nesztorianusok szakadtak ki, akik magukat Kelet Apostoli Egyházának nevezték. Ez az a keresztyén egyház csak két ökumenikus zsinatot ismer el; mivel. Nesztor tanait a III. ökumenikus zsinat (431., Efézus) ítélte el és magát Nesztort kizárta az egyházból és száműzte. Emiatt a nesztorianusok megszakították együttműködésüket az összes többi egyházzal.

Maga Nesztor 380 körül született a Szászánida Perzsa Birodalom területén, majd Antióchiában, a kor egyik legkiválóbb keresztyén iskolájában tanult. Ott abban az időben a teológiai gondolkodókat középpontjában leginkább Krisztus istenségének a megítélése állt. Főleg – mégpedig az arianizmus friss voltára való tekintettel – az Atyával egylényű voltának a megvédése és annak igazolása. A laodiceai Apollinarisz pl. platonista módon magyarázta a kérdést azt állítván, hogy az Ige (*nűsz* = *logosz*) Krisztusban a szellemi értelem helyét foglalja el, és megtartja a másik két teremtettséget, az értelmet (pszüché logiké) és a testi élet princípiumát (pszüché szarkiké). Ezek Jézusban a Máriától kapott testtel együtt a testté lett Isten-ember, a Megváltó személyének az összetevői<sup>4</sup>. Az ilyen és az ehhez hasonló elméletek megosztották Jézus személyét, s nem tudott megszületni hosszú időn át az egységesítő elmélet. Nesztor is ebben akart segédkezni.

Szerinte Mária semmiképpen sem nevezhető Istenszülőnek (*teotokosznak*), hanem csak az ember-Krisztus természetes anyjának, vagyis *antropotokosznak*! Különbözik a Megváltó nem születhetett volna emberré. Ezért logikátlan és elfogadhatatlan, hogy Mária istenszülő lett volna. Krisztus ugyan egy, de isteni természete külön személy is, mert – legalább is a bölcsészet szerint – *ahány természet,*

*annyi személyiség is!* Nesztor szerint a *Logosz*, vagyis Isten teremtetlen Igéjének jóindulata szerint (*kat'eudokian*) erkölcsi egységre vonta (*henozisz szchétiké*) az emberi természetet. Ennek az egységre vonásnak az eredménye a megtestesült Isten, Jézus Krisztus, a Megváltó. Hogy Isten az embert megválthassa, összekapcsolta azokat, amik lényegükben fogva egymástól különböznek. Mindez Isten jóindulatának (*eudokia*) az eredménye az ember felé, hogy azt megválthassa.

Nesztor, amikor ez elméletét megalkotta, már Konstantinápoly érseke volt, amely tiszttségbe őt II. Teodosius császár helyezte – mégpedig rendkívüli szónoki tehetsége miatt. Nesztor teológiai eszmefuttatását I. Celestin pápának is elküldte Rómába, talán éppen azért, hogy elismerést vívjon ki magának. A pápa azonban az elméletet helytelennek találta, s meggyőződésének helyességét kikérendő, elküldte azt az akkor nagy tekintélynek örvendő Kirillosznak Alexandriába. Abban az időben Alexandria és Antiochia között nagy rivalizálás, sőt, ellenségeskedés folyt, így nem csoda, hogy Kirillosz Nesztor tanítását 12 pontban megcáfolta. Erre Nesztor a császár közbenjárásával összehívatta Efézusba (431) a III. ökumenikus zsinatot. Ez a zsinat viszont – nem kis meglepetésre – Kirillosz cáfolatát fogadta el, aminek következtében Nesztort megfosztották konstantinápolyi érseki székétől és száműzték.

A zsinat verdiktumához azonban hozzá kell tenni, hogy annak végkicsengése egy fatális tévedés eredménye volt! Ugyanis, amikor Alexandria tudós teológusai a *phüüszis*, vagy a *prozópon* kifejezést használták, alatta *személyt* (personát) értettek. Ugyanazon terminus alatt azonban az antióchiaiak – mint ami Nesztor is volt – *lénnyet*, substantiát értettek. Ez vezetett ahhoz, hogy Nesztor és hívei kiélezték Mária emberszülőségét, miközben tagadták istenszülői mivoltát.

Nesztor az ítélet után előbb a mai Jordánia területén található Petrába, majd később az egyiptomi Oázis-ba megy, ahol a chalcedoni zsinat évében, 451 meghalt. Hívei, mint később megannyi másként gondolkodó keresztyén, a Perzsa Birodalomban találnak menedéket – a már említett okból – noha a birodalom vallása a mazdaizmus volt.

A nesztorianusokat már keleten egy a Bizánc fennhatóságától független egyház várta. Hiszen Mar Papa szervezésében megalakult

<sup>4</sup> Bővebben I. Ladomerszky, N.: *Theologia Orientalis*. Roma 1950. De Ecclesia Nestoriana p.274-296.; Gordillio, M. *Compendium Theologiae Orientalis*. Roma 1950. De Ecclesia Nestoriana. p.205-225.; Qanawátí, Dzszordzs Saháta: *al-Maszihija wa l-hadhara al-arabbija. at-Taba ath-thánija. Baghdád, al-Maktaba al-Álamija* 1974. p.26-38.; Labourt, J.: *Le Christianisme dans l'empire perse sous la dynastie sassanide*. Paris 1994.

Szeleukia-Kteszifon székhellyel - kezdetben még Antiochia főhatósága alatt - a mezopotámiai egyház. Ez 410-ben, az úgynevezett „40 püspök zsinatán” történt meg, amikor elfogadták a niceai és a konstantinápolyi hitvallást, s a város püspökét érseki rangra emelték. Már maga ez a tény is sejtetni engedte, hogy a szeleukiai érsekség távlati célja az antiochiai patriarchátustól való teljes elszakadás. Ez meg is történt, mégpedig a Markabtába 424-ben összehívott zsinaton, amelyen az összesereglett püspökök kihirdették az Antiochiától való elszakadást és a teljes önállóságot. Ekkor alakult meg az önálló perzsa egyház<sup>5</sup>.

A külön perzsa egyház megalakulása az akkori gondolkodás szerint teljesen indokolt volt, mert a keresztyének a perzsa Szászánida Birodalomban, tehát egy más országban éltek, mint ahová Antiochia tartozott. A keresztyén egyházak pedig akkor, mint ahogyan most is, országhatárokon belül szerveződtek egyháztestekké<sup>6</sup>. Később, több mint fél évszázad eltelte után pedig 486-ban a perzsa egyház feje felvette „az egész Kelet katolikosza és patriarchája” címet, s magát keleti szokás szerint „nemes egyszerűséggel” csak *katolikosznak*, általános püspöknek nevezte. Ezt a méltóságát természetesen a perzsa uralkodók is elismerték. Az egyház magát *Kelet Apostoli Egyházának* nevezi.

Nesztor híveinek ideköltözte után, az említett 486-ban megrendezett zsinaton ez a keleti egyház teljes egészében elfogadta Nesztor tanítását. Ahogyan azt már említettük, ez az egyház csak az első két

<sup>5</sup> Talán inkább nevezhetnénk „perzsiainak”, hiszen hívei döntő többsége arám anyanyelvű.

<sup>6</sup> Érdekes, és különös dolog megállapítani, hogy a keresztyénség folyamán a keresztyén ember mindig az emberi erő által alkotott országban, világi hatalomban, és nem Isten által teremtetett népben, nemzetben gondolkozott!! Azon, hogy ez helyes-e, vagy sem, mindenképpen el lehetne, és el kellene gondolkozni. Trianonnal, keserű történelmi tapasztalatunkkal a hátunk mögött mi ugyan joggal mondhatnánk azt, hogy nyelvi, vagy népi hovatartozás alapján kellene megalkotni az egyháztesteket, a mindenkori úgynevezett „nemzeti egyházakat”, de – sajnos – félő, hogy a világ gondolkodása még nem jutott el ideig. Pedig a liturgia, és az érintkezés nyelve, a közös történelmi tudat keresztyén szempontból többet kellene nyomjon az latban, mint a világi hatalmak által meghúzott határok!

ökumenikus zsinat tanítását ismeri el. Az egyház dogmatikai rendszere elég laza. Nesztor tanítása mellett még főleg *Mopszvesztai Tódor* tanait veszik figyelembe. Ezen felül, a nesztoriánusok tagadják az erendő bűnről szóló tanítást, mert szerintük egyrészt minden bűnért személyes felelősséget kell vállalnia minden embernek, másrészt pedig az első emberpár bűnesete nem érintette magát az emberi természetet. Meg kell még említeni, hogy a nesztoriánus egyházban Mária különös tiszteletnek örvend, mégpedig annak ellenére is, hogy nem *theotokosznak*, istenszülőnek, hanem csak *chrisztotokosznak*, krisztusszülőnek tartják.

A nesztoriánus egyház hét szentséget ismer, bár ezek közül egyöntetűen mindenütt csak a *keresztséget*, az *eucharisziát* (úrvacsorát) és a *papszentelést* ismerik el mindenhol. Ezekhez járul az egyik verzió szerint a *bűnbocsánat*, a *kovásszentelés* (az úrvacsorai kenyérbe), a *keresztszentelés*, és az *olajszentelés*. A másik verzió szerint pedig a *szerezetszentelés*, az *oltárszentelés*, a *házasságkötés* és a *temetés*.

Az istentisztelet nyelve az óarámi, vagy keleti szír. Régebben több liturgiai formulát (anafórá) is használtak, mára azonban már csak hármat, mégpedig Addai és Mári apostolok, valamint Mopszvesztai Tódor és Nesztor anafóráját. Az istentisztelet alkalmával csak hangszer kísérete nélküli vokális ének használatik. Szakrális építményeik feltűnésmentesek. Az oltárt a templom hajójától fal választja el, amit egy függöny szimbolizál, amely az istentisztelet alatt szét van húzva. Valamikor a nesztoriánusoknál is dívott a képek használata, manapság azonban már templomaikban képek nincsenek, egyetlen dísz a keresz.

A mezopotámiai egyház, tehát a *Kelet patriarchája és katolikosza* alatt működő egyháztest az ókorban és a középkorban hatalmas missziót fejtett ki Kelet felé. Még az után is, hogy 637-ben Isojah (=Jézus ajándéka) katolikosz (628-644) alatt az egyházat hatalmas csapás, a mohamedánok inváziója érte. Az addig nagy elismerésnek örvendő egyház egy csapásra megtört egyházzá, másodrendű vallássá lett. A győztes sereg feldúlta templomaikat, kolostoraikat, apácákat háremekbe hurcolták. A helyzet csak akkor normalizálódik, amikor a sereg tovább vonul és más országokat célzott meg. Néhány évtized

leforgása alatt azonban a keleti egyház újfent, a mohamedán világban is megbecsült tényező lesz: az Omajjáda Kalifátus idején és az Abbaszida Kalifátus kezdetén a mohamedán társadalom műveltségének fellendítésében jelentős szerepet játszanak a nesztóriánus papok és értelmiségiek. Ők azok, akik jól tudnak görögül és arabul is (bár anyanyelvük az arámi szír), s akik a görög bölcsélet műveit ültetik át arabra. A fordítók talán kivétel nélkül mind nesztóriánusok<sup>7</sup>. Ezek működése később azért is bizonyult olyannyira áldásosnak, mert több görög munka csak arab fordításaiknak köszönhetően maradt meg az utókor számára, érte meg a középkor végét, amikor azokat újra fordították, de ekkor már latinra ültetik át a 14.-15. században tudásszomjjal Andalúziába érkező kegyes szerzetesek<sup>8</sup>.

Az iszlám első századaiban a keresztyén egyház helyzete konszolidálódik, még missziós tevékenységét is folytatni tudja. Igaz, nem a mohamedánok között – hiszen az a keresztyén hitre térőt fejvesztéssel fenyegette volna – hanem a kalifátus félreeső tartományaiban, a Kaukázus hegyei között, Közép-Ázsiában, Transoxániában térítenek keresztyén hitre türk törzseket. Még a kínai misszió is folyik, bár ott az éppen előretörő buddhizmus jelent komoly konkurenciát a nesztóriánus misszionáriusoknak. A szeleukiai patriarchátusnak a 13. század elején még 25 metropolitája és több száz püspöke volt<sup>9</sup>.

A nagy mohamedán tengerben azonban a keresztyének száma – hol lassabban, hol gyorsabban – de mind e mai napig állandóan fogy. A keleti keresztyén ember egy szünni nem akaró, hosszú temetés részese és szenvedő alanya. Naponta saját bőrén tapasztalhatja a Jere-

<sup>7</sup> V.ö. Qanawái, Dzsordzs Saháta: al-Maszihíja wa l-hadhára al-arabíja. Baghdád, al-Maktaba al-alamíja 1984, p. 66-112.

<sup>8</sup> V.ö.: Forget, J.: L'influence de la philosophie arabe sur la philosophie scolastique. In: „Revue Néoscholastique de Philosophie“ Vol. 1 (1894), pp. 385-410.; Pollack, J.: Entwicklung der arabischen und der jüdischen Philosophie im Mittelalter. In: „Archiv für Geschichte der Philosophie“, vol. 1= (1904), pp. 196-236, pp. 433-459.; Rosenthal, Franz: Das Fortleben der Antike im Islam. Stutthart 1963; Quadri, Goffredo: La philosophie arabe dans l'Europe Médiévale. Paris 1947.

<sup>9</sup> Bővebben: Strothmann, R.: Heutiges Orientchristentum und Schicksal der Assyrer (ZKG 55, 1936, s. 17-82)

Többet erről, Strothmann, R. i.m.

miási Igét, „az Úr kegyelmessége, hogy még mindig élünk”. Népe nemzedékről nemzedékre mindig kiszorul egy-egy új területről. A termőföld, az élettér, a kereskedelmi- és kultúrközpontok fokozatosan a mohamedánok kezére kerülnek. Onnan a keresztyének vagy teljesen kiszorulnak, vagy jelentéktelen kisebbséget képeznek. A keresztyén közösség a muszlim világban mindjobban az elhagyott peremterületekre, elhagyott, nehezen megközelíthető, silány hegyi területekre szorul vissza<sup>10</sup>.

Ez a rendkívül gazdag Mezopotámiában az északkeleti, többnyire kopár hegyvidéket jelenti. Oda, ahová az életadó Tigris és Eufrátesz vize nem jut el. Itt csak a Tigris mellékfolyói zúdulnak le nagy sebességgel a magas hegyekből, s vizük csak nagyritkán használható fel öntözésre, mert arra csak kivételes esetekben van alkalmas sík terep. Itt nedvet a szomjas föld csak esőből kaphat, abból pedig igencsak kevés van – májustól szeptemberig úgymond semmi. A néhai Híra, Szeleukija-Kteszifon (a mostani Bagdad közelében), Kirkúk, Tikrít, Erbil (a néhai Arbela), meg főleg Ninive (a mostani Moszul) neve régi szép emlékeket kavar fel a mai keleti keresztyén ember történelmi tudatában; fájó sebeket, soha be nem gyógyuló hegeket szakít fel, s ilyenkor ajkát mindig keserű, fájdalmas sóhaj hagyja el, miközben azt mondja: „Igen, egykor ez is a miénk volt”. Mégis, amikor emlékezik, amikor gondolatban már a dicső múlt mezején jár, a máskor oly gondterhelt, az öröm hiányát nélkülöző, fájdalmas arca felvidül, mintha nem is ő lenne, elfeledi a jelent, lelkesedve beszél a múltról.

A néhai Ninive (a mostani Moszul) máig örök szimbóluma maradt az asszír nesztóriánusoknak. Sosem felejttem el, amikor egyik, magát asszírnek valló nesztóriánus ismerőszámot vittem kocsival Bagdadból Moszulba. A városhoz este előtt érkeztünk, s amikor az utolsó magaslat lejtőjéről ereszkedtünk a város felé, mintha kicserélték volna, különös boldogsággal nézte az eléje táruló látványt. Majd amikor a városban átmentünk a Tigris-folyó egyik hídján, mellettünk jobbra a Jónás-domb volt, majd később az ősi Ninive falai következtek, akkor ismerőszám csillogó szemekkel mondta: „*wászalnál!*” =

<sup>10</sup> Többet erről, Strothmann, R. i.m.

*megérkeztiünk!* Ő nem úticélunk elérésére gondolt, nem is odavalósi volt (talán már a szülei is Bagdadban születtek) – de ő mégis haza érkezett! Ninive volt birodalmuk egyik fővárosa, dicső történelmük fényes korszaka. Ő Ninivében van otthon. Amikor ott van, számára megszűnik a jelen, csak a múlt emlékei között él.

Szőrnyű sorsa volt a keresztyéneknek a mohamedánok alatt. Hiába hirdette és hirdeti az iszlám nagy fennszóval azt, hogy a keresztyénséget megtűri, tolerálja, mint ahogyan a más szent könyvekkel rendelkező vallásokat is. Az iszlám máig is agresszív vallás, amely magát egyedüli igaz hitnek tartja, így eleve minden más vallást ellenségének tekint. Igaz, hogy Jézus is prófétaként említeti a Korán, ám a próféták pecsétje mégiscsak Mohamed. Ezért a többi, lett legyen az tolerált vallás is, mind a tévelygők hite. A keresztyének a mohamedánok alatt állandó, újra és újra megismétlődő zaklatásoknak voltak kitéve. Minden enyhülést újra meg újra megszorítások követtek, s minden üldöztetés a keresztyén közösség sorvadását, vagy egy-egy térségből való kiszorítását jelentette. Sok-sok megaláztatásban volt része a keresztyén egyházak vezetőinek: pl. *Jób* antiochiai patriarchát (813-tól) Mu'taszim kalifa arra kényszerítette, hogy részt vegyen a Bizánc elleni hadjáratokban, és hogy görög nyelven élőszóval hívja fel a bizánci katonákat arra, hogy ne harcoljanak a mohamedánok ellen.

Nagyon sokat ártottak a keresztyéneknek a *keresztes hadjáratok* is. Azok végül is – még ha lett is Jeruzsálemi Királyság, amely egy ideig létezett – sikertelenül végződtek, s a mohamedánok haragját még inkább a keresztyének ellen fordították. Később minden csapást, vagy sikertelenséget a keresztyének nyakába varrtak, még a mongol betörést is, amikor 1258-ban elpusztították Bagdadot a keresztyének bűnének tulajdonítottak, mondván, ők hívták be a mongolokat, hiszen nekik vannak Közép-Ázsiában püspökségeik! Minden különleges esemény, vagy csapás ok volt a keresztyének üldözésére.

A mohamedán hatalom, hogy a keresztyéneket kollektíve uralja, létrehozta az úgynevezett *millet* intézményét. Maga a szó *népet*, *nemzetet*, vagy *vallási közösséget* jelent. A mohamedán kalifátusban elsőként az *asszír nesztoriánus millet* alakult meg, mégpedig a mongolok, Timur Lenk csapatainak a távozása után 1296 és 1318 között. A millet

vezetője, feje a nesztoriánusok patriarchája lett. Ez azt jelentette, hogy a közösséget kifelé mindig a patriarcha képviselte, s egyben az egész közösségért is ő volt a felelős a hatalom felé. Ez az intézkedés az egyházat etnikai csoporttá degradálta. Sőt, a megmaradás egyetlen eszköze és módja a nemzeti alapokra való építkezés volt. Végül ez lett az egyik oka az asszír nesztoriánusok végső romlásának.

A mongol betörés idején még 30 provinciája volt a keleti egyháznak. A mongolok távozta után, a keleti keresztyénség horizontján megjelennek a *törökök*, és a *kurdok*. Ez utóbbiak később majd hathatósan hozzájárulnak a keleti egyház sorvasztásához. Már közvetlen a mongolok távozása után is, tehát az említett 1296 és 1308 között, rettenetes üldöztetéseken ment keresztül a keleti keresztyének asszír és káldeus nesztoriánus közössége. Az utolsó főpap neve *Ebed Jesu* volt, s 1308-ig élt. Utána 1553-ig egyetlen patriarcha nevét sem ismerjük.

A külső veszélyek mellett a keleti egyház létét a belviszályok is veszélyeztették. Érdekes – bár ez más közösségek életében is ugyanígy megtapasztalható – hogy a belső viszályok egyenes arányban növekednek a közösség gyöngülésével. A belviszályok többféle irányúak voltak, de legélesebb harc a patriarcha tisztségéért folyt. Akkor pedig, amikor az egyház a nemzeti közösséggel lett egyenlő, ebben a korszakban a patriarcha tisztsége is családi örökséggé degradálódott, mégpedig a *Simeon* család örökségévé.

Ez is a további osztódás, gyöngülés okozója lett: mivel az arám nyelvet beszélő mezopotámiai nesztoriánusok két etnikumhoz tartoztak, úgymint a magukat asszíroknak és káldeusoknak nevező népcsoporthoz, amikor a patriarcha tisztsége az asszír Simeon család örökös domíniuma lett, a káldeusoknál szeparatista, elszakadási tendenciák törtek a felszínre. Ezeket minden bizonnyal külső erők is szorgalmazták, mégpedig nagyon valószínű, hogy keresztyén oldalról is. Ennek eredménye az lett, hogy *Simeon bar Mama* patriarcha után nem a Simeon családból választottak főpapot, hanem 1553-ban, a *Rabban Hormizd* kolostor (Moszultól mintegy 40 km-re észak-keletre van) szerzetesét, *Juhanná Szulaqát* választották meg patriarchának. Az ő patriarchátusa alatt kettészakad az a keleti egyház. Megválasztása után Rómába utazott, ahol elfogadták hitvallását, és őt Róma

az egyesült káldok patriarchájaként megerősítette tisztségében. Ezzel – 1553. április 20-ával – megalakult a *Katolikus Káld Patriarchátus*, amelynek székhelye Dijarbekir (°Ámida) lett, s amely Rómával egyesült, uniót kötött.

A nesztoriánusnak tehát továbbra csak az asszírok népcsoportja maradt meg. A nesztoriánus egyház tovább már csak velük élt. Ők is teljesen visszahúzódtak a mostani Irak északkeleti hegyeibe. A néhai Mezopotámia és a 2700 évvel ezelőtti művelt világ büszke urai hegylakók lettek, mert csak így tudtak megmaradni. A hegyek sokáig védtek is az asszírokat, ám itt, ebben a nyomorúságos helyzetben is új ellenségre találtak: ezek a *nomád kurdok* voltak, akik keletről, észak-keletről szivárogtak be az évszázadok során a térségbe. Igaz, a kurdok nem hatalomként jelentek meg – hiszen saját országuk, offciális hatalmuk máig sincs – de azért a fogyóban lévő asszírok számára halálos veszedelmet jelentettek. Hiszen ellenük igazából még csak harcolni sem lehetett, mert ha veszély fenyegette őket, akkor egyszerűen tovább álltak.

Az asszírek is – mint a térség többi népei – családi közösségekben, törzsekben éltek és élnek. A földdel, a szántókkal és legelőkkel a családok rendelkeznek. Így ha a kurdok családi háborúban kiirtottak egy családot, akkor annak földje az övék lesz. A kurdok így tették fokozatosan magukévá a ma *Kurdisztánnak*, *kurd hegyeknek* elnevezett térséget. Sokszor az asszírek – esetleg más, ma már ismeretlen népek – rovására.

A nesztoriánusok újabb katasztrófája a múlt század végén, és az e század elején kezdődött. Mezopotámia térségébe, az akkor Isztambul fennhatósága alá tartozó moszuli, bagdadi és baszrai vilájet térségébe megjelentek az angolok – jobban mondva, azok misszionáriusai, mégpedig térítők és kolonizátorok alakjában. Támaszul itt a keresztényeket használták, akiket látszólag segítettek, de a fő céljuk a saját terveik megvalósítása volt. Ezért azután nagyon sokat ártottak a nesztoriánusoknak. Igaz, alapítottak itt iskolákat, misszionárius-központokat is, de ezzel rögvést kihívták a mohamedánok ellenszenvét, akik a port nem az angolokon, hanem az asszírokon verték el. Ellenük éppen a kurdokat használták fel azzal, hogy felbújtatták az asszí-

rok ellen. A kurdok ezt készségesen vállalták, hiszen ez számukra ez a kaland nem kisebb reménnyel, mint a föld, a terület, az élettér megszerzésének reményével kecsegtetett. Hogy a katasztrófa teljes legyen, az angolok ráadásul az asszírokat 1916-ban még arra is rávették, hogy nyilvános felkelést hirdessenek meg az oszmán hatalom ellen! Számukra semmi sem volt elég drága.

Talán mondani sem kell, hogy az akkori török hatalom nem maga harcolt az asszírek ellen, hanem erre megint a kurdokat használta fel, szabadította rá némi támogatással az asszírokra. A törököknek akkor az asszírok ellen jól jöttek a kurdok – most már nem annyira kedvelik őket... Akkor egy végtelenbe nyúló, kegyetlen népiirtó háború kezdődött el. A kurdok nagycsaládokat, törzseket irtottak ki mind egy szállyal. Az angolok védenekiknek (az asszíroknak) semmilyen segítséget sem nyújtottak. Mindössze menekülttáborokat szerveztek. Viszont a menekülttábor igénybevétele a szülőföld feladását, a közösség halálát jelentette. Az, aki menekülttáborba húzódott meg, az elveszítette lába alól a talpalatnyi földet. Annak e kerek világon sehol sem jutott hely a létezésre. A menekülttáborokból csak külföldre, Amerikába, vagy Ausztráliába lehetett menekülni; vagy valahol valamelyik arab városban letelepedni, örökösen idegenek között élni. Ki ezt, ki azt választotta. Az asszírok tízezrei menekültek ekkor külföldre, s talán még többen telepedtek le az arab városokban.

Csak egy kevés, néhány tízezret számláló közösség tudta megtartani szülőföldjét Irak északkeleti hegyeiben a török- és az iráni határszáron. Elesett, nehezen hozzáférhető faluskák voltak ezek, szegény vidék, amely tulajdonképpen már senkinek sem kellett. Ezért is hagyták meg őket ottan a kurdok. De itt legalább egyedül, maguk között, ellenség nélkül élhettek. De, sajnos, nem sokáig, mert az asszírok kálváriájának még máig sincs vége. Bár most, az utóbbi két évtizedben, mintha a tragikus sors már valóban a végjátékhoz közeledne. Az 1980-ban kirobban iráni-iraki háború első éveiben az iraki hatalom elhatározta, hogy az asszírok által lakott határmenti területeket katonai térségnek nyilvánítja, s a civil lakosságot onnan kilakoltatja! Micsoda hajsza ez Szargon és Tiglatpilesszár késői utódai ellen! No, nem maguk a történelmi személyek ellen folyik a diszkrimináció

– hiszen azokat, mint a térség történelmi alakjait nyakra-főre emlegeti a mostani iraki arab – csak azok ellen, akik ezeket igazi elődeiknek tekintik.

Tehát az asszírek falvait felszámolták. A lakosokat ugyan kártalanították, megfizették házaikat, ingó- és ingatlan vagyonukat, kaptak pénzt, vehettek rajta házat. Anyagilag talán még jól is jártak, csak otthonuk, hazájuk nem lesz már talán soha többé. A világon egyetlen hely sem lesz már, amit magukénak mondhatnak, ahol egymás között, maguk élhetnének. Ahol csak az ő nyelvük hangzik, ahol csak az ő vallásukat gyakorolják, ahol otthon érezhetik magukat. A legtöbbjük Dohukban, az észak-iraki városkában telepedett le, amely magát a kis faluból, városkából tekintélyes 300 ezres várossá nőtte ki. Sok benne az asszír, de még több a kurd és az arab.

Az iraki hatalom az asszírok falvait – amint kihurcoltatták őket – rögvést leromboltatta, házaikkal, templomaikkal együtt. Állítólag nem volt ritka az 1500 éves templom sem... Amikor összejöttek valamelyik háznál, a régi otthonra, a kicsi hegyi falut emlegették, nem kis szívfájdalommal. Emlegették maguknak és gyermekeiknek, hogy valamikor – még nem is olyan régen – voltak asszír falvak, ahol mindenki csak az ő nyelvüket beszélte, ahol csak az ő templomuk állt, s ahol a temetőikben csak az ő őseik nyugodtak. Az idő mindent megszépített, még a viszontagságos, nehéz életet is, de csak azért, hogy a szívnek még jobban fájjon! Egyszer azután, kilakoltatásuk után vagy 6-7 évre – jól emlékszem rá – 1989-ben, a hosszú, nyolc évig tartó iraki-iráni háború befejezte után, megengedték az asszíroknak, hogy személyenként majdnem 400 amerikai dollár fejében meglátogathassák néhai otthonaikat. A kirándulás egy napot tartott, az érdeklődőket autóbuszokkal vitték a helyszínre. Sok jelentkező volt, több turnust is rendeztek. Az asszírok majdnem egy teljes napot sírhattak néhai otthonukban, őseik sírja, lerombolt templomaik és házaik felett... De azért mentek, öregek és fiatalok egyaránt, hogy felidézzék a régi emlékeket, szívükbe véssék a fájdalmas múltat.

Az Amerikába kiköltözöttek 1940-ben megalakították a chicagói patriarchátusukat. Az őshaza, Mezopotámia területén csak két püspökük, metropolitájuk maradt, a bagdadi és az amádijai. Asszír nesz-

toriánusok élnek még Perzsia (Irán) területén is, ahol Urmia a központjuk, Indiában pedig a Malabár-parton élnek nesztoriánusok, akiknek ugyancsak van saját püspökük. Irakban még 70-100 ezer nesztoriánus asszír élhet, Perzsiában kb. 7-10 ezren, s a malabárok is kb. ilyen számban vannak. Amerikában 20-30 ezerre tehető a számuk.

Hivatalos iskolarendszerük már régen nincs. Az asszír gyermekek Irakban csak arab, vagy legfeljebb kurd iskolákba járhatnak, de azért nyelvükhöz, történelmükhöz, kultúrájukhoz és vallásukhoz görcsösen ragaszkodnak. Elképzelhetetlen, hogy az asszír (de ugyanez mondható el a káldeusról és a kurdról is) az asszírhoz ne asszír nyelven szóljon. Még akkor is, ha olyanok társaságában van, akik ezt a nyelvet nem értik! Hiába járnak a gyermekeik arab iskolába. Arról is gondoskodnak, hogy gyermekeik ne csak a konyhanyelvet beszéljék, hanem elsajátítsák népük kultúráját, irodalmát, történelmét és vallását is. A nyári iskolai szünetben, ami a mai Irakban – tekintettel a nyári hőségre – május végétől október elejéig tart, a gyermekek a templomok melletti iskolába járnak, és asszír nyelven tanulják népük történetét, irodalmát és vallásukat. Megtanulnak írni és olvasni, elsajátítják az általuk asszírnek nevezett nyelv (amelyet a tudomány újkori keleti áram dialektusnak nevez) írását, művelt használatát, megerősítik identitástudatukat és megmaradnak őseik hitében, nyelvében és nemzettudatában. Híven megmaradnak asszír nesztoriánusnak.

Az asszírok nyelvében az arab nyelv beütései is minimális. Idegenekkel nem keverednek sem nyelvükben, sem házasságban. Számunkra talán elképzelhetetlen, de ők mohamedánnal nem kötnek házasságot. ha ez kivételes esetben mégis megtörténik, akkor az ilyen házasságra lépőt a családja kiközösíti, szinte eltemeti. Az állam törvényei szerint ugyanis az a keresztyén, aki mohamedánnal házasságot köt, annak mohamedánná kell válnia, mert a mohamedán semmiképpen sem hagyhatja el vallását.

### Felhasznált irodalom:

1. Assemani, J.: De Syris nestorianis. Roma 1728. „*Bibliotheca Orientalis*”, III.-2.
2. Assemani, J.: De Catholicis seu Patriarchis Chaldeorum et Nestoniano-rum. Commentarius historico-chronologicus. Roma 1775.
3. Dussand, bR. Les Arabes en Syrie avant l’Islam. Paris 1935.
4. Gordillio, bM. Compendium Theologiae Orientalis. Roma 1950. De Ecclesia Nestoriana.
5. Labourt, J.: Le Christianisme dans l’empire perse sous la dynastie sassanide. Paris 1994.
6. Ladomerszky, bN.: Theologia Orientalis. Roma 1950. De Ecclesia Nestoriana.
7. Lassus, J.: Sanctuaires chrétiens de Syrie. Paris 1949.
8. Nauf, F.: Les Arabes chrétiens de Mésopotamie et de Syrie. „*Cahiers de la Société Asiatique*”. 1933. Paris.
9. Timkó, I.: Keleti kereszténység, keleti egyházak. Budapest, Szt.István Társulat 1971.
10. Tisserant, E.: Nestorienne (Église). In: *Dictionnaire de la Théologie, Catholique*. XI., (1931). 157-323.

### Somogyi Alfréd:

## Az Isztambuli Egyezmény egyházjogi értékelése

2018 februárjában, a Szlovákiában működő keresztyén egyházak vezetői egy nyilatkozatot fogadtak el az ún. Isztambuli Egyezmény-nel kapcsolatban.

Az Isztambuli Egyezmény az Európa Tanács egyezménye, amely a nők elleni és a családon belüli erőszak megelőzéséről és felszámolásáról szól. Ez az európai dokumentum arra kötelezi a csatlakozó és elfogadó tagállamokat, hogy akik ratifikálják a dokumentumot, azok az abban lefektetett elveket – szankciókat és jogi konstrukciókat – beépítik saját nemzeti jogrendjükbe.

Az egyezményhez való csatlakozás 2011 májusában, Isztambulban indult meg, erről kapta a nevét a dokumentum. 2015-ig 37 ország írta alá, s azóta az aláírók között van Szlovákiai is. Ám az aláírás még nem jelenti a teljes elfogadást, ugyanis a konvenciót minden állam parlamentjének ratifikálnia is kell. A szlovákiai keresztyén egyházak itt léptek be a történetbe, és közös nyilatkozatukban arra kérték Szlovákia vezetőit, hogy az ország ne ratifikálja ezt az egyezményt.

Adódik a kérdés, hogy miért ne? Vajon mi lehet a bajuk a keresztyén egyházaknak a nők elleni és a családon belüli erőszak megelőzésének és felszámolásának a kérdésével?

A római katolikus-, az evangélikus-, a görög-katolikus-, a pravoszláv-, a református-, a csehtestvér-, a metodista-, a baptista-, az ókatolikus-, az apostoli- és a hetednapos adventista egyház szlovákiai vezetői, nyilatkozatukat azzal indították, hogy korunk gyakorlatában nagy hangsúlyt fektetünk az individuumra, és az egyén jogainak, személyes fejlődésének és érdekeinek biztosítása, a társadalomra nézve negatív jelenségeket is előhozott. Ha az emberre úgy tekintünk, mint Isten teremtményére, akkor minden ember különálló egyéniség, de ugyanazon emberi méltósággal rendelkezik. Az Isten közösségekbe teremtette az embert, s a közösségeken belül az erőszak soha nem megoldás a problémára. Az egyházi nyilatkozat rámutat, hogy